

юр. Наук : спец. 12.00.03 «Громадянське право; підприємницьке право; сімейне право; міжнародне частне право» / Катерина Андреевна Иванова. – М., 2004. – 216 с.

5. Кох Х. Международное частное право и сравнительное правоведение / Х. Кох, У. Магнус, П. Винклер фон Моренфельс ; пер. с нем. Ю.М. Юлдашев. – М. : Международные отношения, 2003. – 476 с.

6. Майер А. Вещные права в немецком международном частном праве: к вопросу о признании и трансформации по немецкому праву иностранных способов обеспечения исполнения обязательств, относящихся к движимому имуществу / А. Майер // Государство и право. – 2007. – № 1. – С. 73–82.

7. Кисіль В.І. Міжнародне приватне право: науково-практичний коментар закону / [В.І. Кисіль, О.Ю. Серьогін та ін.] ; за ред. А.С. Довгєрта. –Х. : ТОВ «Одісей», 2008. – 352 с.

8. Рекомендації ООН для законодавчих органів по забезпечувальним правочинам за станом на 14 грудня 2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uncitral.org>.

9. Чешир Д. Международное частное право / Д. Чешир, П. Норт. – М. : Прогресс, 1982. – 496 с.

10. Philip R. Wood. Comparative Law of Security and Guarantees / Philip R. Wood. – London : Sweet & Maxwell, 1995. – 575 p.

УДК 347.6

«ІНШІ» ПІДСТАВИ СТВОРЕННЯ СІМ'Ї

Ревуцька І.Е., старший викладач
кафедри цивільного права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Булеца С.Б., д. ю. н., професор
кафедри цивільного права,
заступник декана юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

У статті проаналізовані та розглядаються «інші» підстави створення сім'ї в українському законодавстві. Обґрунтовано та розширено перелік «інших» підстав створення сім'ї. Доведено, що релігійний обряд вінчання належить до «інших» підстав створення сім'ї.

Ключові слова: шлюб, підстава, сім'я, створення, релігійний обряд.

В статье проанализированы и рассматриваются «другие» основания создания семьи в украинском законодательстве. Обоснован и расширен перечень «других» оснований создания семьи. Доказано, что религиозный обряд венчания относится к «другим» основаниям создания семьи.

Ключевые слова: брак, основание, семья, создание, религиозный обряд.

Revutska I.E., Buletsa S.B. „OTHER” REASONS OF MARRY

This article analyzes and discusses the “other” grounds of creation a family in the Ukrainian legislation. Justified and expanded the list of grounds for the creation of family. It is proved that a religious wedding ceremony refers to the “other” founding a family.

Key words: marriage, base, family, creation, religious rite.

Постановка проблеми. Відомо, наскільки важливе значення має сім'я для кожної людини, суспільства, держави. Саме сім'я для людини – невичерпне джерело любові, відданості та підтримки. У сім'ї закладаються основи моральності, духовності і терпимості. Здорова, міцна сім'я – запорука стабільності та процвітання будь-якого суспільства. Сім'я – це основна форма проживання двох і більше людей як єдиного цілого. Без сім'ї людина не може почуватися комфортно, і саме в ній кожен відчуває себе у безпеці.

Сім'я – це та суспільна структура, в якій відбувається відтворення людини як невід'ємної частини суспільства. Саме в сім'ї формується світогляд людини та її соціальні якості.

Сім'я як соціальна спільнота у всіх цивілізаціях є найважливішим елементом глобального розвитку. Ідеологія пріоритету сім'ї, її цінність для життя і розвитку людини та суспільства закріплена в багатьох нормативних актах. Одне з основних положень цих документів – зміцнення і захист інституту сім'ї з

боку держави, суспільства, розробка власної національної сімейної політики.

У Давньому Римі поняттям familia спочатку охоплювалася уся сукупність осіб (як вільних, так і рабів), а також речей, що перебували під владою одного paterfamilias; пізніше так позначалася сукупність людей (як вільних, так і рабів), що були під владою одного paterfamilias; ще пізніше – сукупність вільних людей, що були під владою свого paterfamilias у так званій «агнатській» сім'ї, аж поки «когнатська» сім'я, яка ґрунтувалася на кровній спорідненості, не набула більш звичного для нас характеру сімейно-трудового об'єднання родичів по крові (при цьому дружина не вважалася «когнаткою» свого чоловіка). Визначення сім'ї дає Є.О. Харитонов, який вважає, що сім'я – це спільнота приватних осіб, пов'язаних шлюбом або спорідненістю, або іншим правовим зв'язком, передбаченим законом, учасники якої проживають разом, поєднані спільним побутом і мають юридичні права та обов'язки один щодо одного [1, с. 293; с. 299]. У римському праві під-

ставою створення суворого шлюбу (*manus*) було передання доньки та її майна під владу чоловіка (*sacra gravata*) [2, с. 29], тобто підстави створення сім'ї могли бути політичними, релігійними та приватними (виникнення майнових питань, перевага влади батька чи чоловіка над жінкою, прибутки, влада над дітьми, опіка та піклування, усиновлення тощо).

Ступінь розробленості проблеми. Хоча на законодавчому рівні визначені підстави створення сім'ї, у сімейно-правовій науці їх перелік є предметом дискусій серед таких науковців, як Л.В. Афанасьева, О.В. Дзера, В. Гопанчук, І.В. Жилінкова, О.М. Калітенко, З.В. Ромовська, Р.О. Стефанчук, Є.О. Харитонов, О.І. Харитонova, Я.М. Шевченко). Актуальність окресленої проблеми підсилюється тим, що сьогодні все більше молодих людей не хочуть вступати у шлюб, а проживають у цивільному шлюбі, що у певній мірі суперечить моральним засадам суспільства. Виникає необхідність розширити перелік інших підстав створення сім'ї у законодавстві України.

Виклад основного матеріалу. Зазначимо, що згідно з ч. 4 ст. 3 СК [3, с. 18] сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства. Уявляється, що оцінний характер поняття «моральні засади» все ж таки не повинен породжувати дискусій щодо вирішення зазначеного питання. Норми сімейного законодавства відповідають певним моральним засадам суспільства. Оскільки законодавець закріпив принцип моногамії у шлюбних відносинах, перебування одного із сепарованого подружжя в конкубінаті з іншою особою суперечить моральним засадам суспільства, тому такі відносини не можуть вважатися сімейними. Згідно зі ст. 3 Сімейного кодексу подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік із поважних причин не проживають спільно, а сепарація є досить поважною причиною. Такими, що суперечать моральним засадам суспільства, є одностатеві шлюби, шлюби між родичами першого ступеня споріднення, між неповнорідними та двоюрідними братами та сестрами.

Шлюб є підставою створення сім'ї, якщо він зареєстрований у визначеному законом порядку. М.В. Менджул вважає, що підставою створення сім'ї є реєстрація шлюбу [4, с. 149]. Кровне споріднення як підставу створення сім'ї пов'язують із народженням дитини та виникненням правовідносин із приводу добровільного виховання і/чи матеріального утримання між особами, які до того часу не утворювали сім'ю. Усиновлення може бути підставою створення сім'ї, якщо дитина усиновлюється одинокою особою [5, с. 63].

Натепер релігійний обряд шлюбу (вінчання) і фактичні шлюбні відносини не мають правового значення і не породжують прав та обов'язків у подружжя (ст. 21 СКУ). Міністерство юстиції роз'яснило, що релігійний обряд шлюбу не має правового значення. Релігійний обряд шлюбу, як і раніше, не створює прав та обов'язків подружжя, залишаючись особистою справою жінки та чоловіка. Особи, які

після вінчання спільно проживають без реєстрації шлюбу, мають статус сім'ї, але не мають правового статусу подружжя [6; 7, с. 144]. Тим самим визнано, що релігійний обряд є підставою створення сім'ї.

Винятком із загального правила є визнання релігійних шлюбів, які були укладені на окупованих територіях у період Великої Вітчизняної війни до 8 липня 1944 р. [8, с. 28].

Церковне право визначає шлюб як моногамний союз чоловіка та жінки, який являє собою неподільне спілкування та взаємну співучасть у божому та людському праві протягом життя. Церква розглядає шлюб як релігійний акт, укладення та припинення якого залежить від того, до якого віросповідання належить кожен із подружжя. З кінця IX ст. закон почав вимагати для дійсності шлюбу церковного вінчання, відтоді встановлюється відома донині обрядова форма вінчання як особливого церковного дійства. Церква визначає, що не сам шлюб є таїнством, а церковне священнодійство [7, с. 144].

З.В. Ромовська віднесла до інших підстав спільне проживання жінки та чоловіка без реєстрації шлюбу. Чимало науковців-юристів уперто не хотіли визнати сім'єю жінку та чоловіка, які спільно проживали не один рік, а навіть тридцять. Дещо поміркованішою була позиція тих, хто допускав створення ними сім'ї, але лише у разі народження дитини, прийняття одинокою особою чужої дитини на виховання. Також багато хто вважає, що не можна назвати сім'єю дитячий будинок сімейного типу та взяття чужої дитини в сім'ю на підставі договору. Європейський суд із прав людини під час розгляду справи Кичана зауважив, що відносини де-факто, як і відносини, що ґрунтуються на шлюбі, можуть вважатися сімейним життям. У справі «Джонсон проти Ірландії» було встановлено, що заявники прожили спільно понад 15 років. На цій підставі Європейський суд зробив висновок про те, що вони є сім'єю, а тому мають право на захист, незважаючи на те, що їхній зв'язок існує поза шлюбом [9, с. 11]. Отже, однією із підстав виникнення сім'ї або альтернативою шлюбу є фактичні шлюбні відносини – конкубінат (від лат. «позашлюбне життя»). У Конституції України передбачено право на особисту свободу, що дає підстави стверджувати, що кожна людина має право сама обирати форму створення сім'ї (перебування у зареєстрованому шлюбі або перебування у фактичних шлюбних відносинах). Саме п. 2 ст. 3 СК закріплює це конституційне право чоловіка та жінки, а ст. 5 СК гарантує, що «ніхто не може зазнавати втручання у його сімейне життя, крім випадків, установлених Конституцією». Таким чином, незалежно від підстав створення сім'ї правовий статус її учасників поставлений в однакову правову площину.

Є.О. Харитонов відносить до інших підстав створення сім'ї народження дитини. Він розрізняє поняття «право на укладення шлюбу» і «право на сім'ю», оскільки останнє є ширшим і може реалізовуватися як за волею особи, так і незалежно від її волі (якщо існує прямий припис закону). Прикладом такої «примусової» реалізації права на сім'ю може бути пра-

вило ч. 2 ст. 4 СК, яка передбачає, що «сім'ю може створити особа, яка народила дитину, незалежно від віку». Хоча у зазначеній нормі сказано «може створити», однак правильніше вважати, що у разі народження дитини сім'я утворюється незалежно від бажання такої особи (очевидно, у законі мається на увазі жінка). Така презумпція має практичне значення з огляду на сенсаційні повідомлення деяких ЗМІ про імплантацію ембріона чоловікові, народження ним дитини та ін. Підставою виникнення сім'ї тут є факт народження дитини, а не волевиявлення особи на створення сім'ї. Тим більше, що народити дитину може і неповнолітня, і навіть малолітня особа («незалежно від віку», як сказано у ч. 2 ст. 4 СК). Отже, волевиявлення останньої юридичного значення саме по собі не має (ст. ст. 31, 32 ЦК України). Крім того, інший підхід до вирішення цього питання означав би порушення прав дитини, котра також є фізичною особою і відповідно до ст. 291 ЦК України незалежно від віку має право на сім'ю. Таким чином, у разі народження дитини сім'я з матері та дитини виникає автоматично (підставою є кровна спорідненість, про що йдеться у ч. 4 ст. 3 СК). Перешкодою для виникнення такої сім'ї, очевидно, могла би бути лише відмова матері від дитини (але якщо матір малолітня, то дії, пов'язані з такою відмовою, не входять до обсягу її цивільної дієздатності) [1, с. 298].

Науковці, визнаючи фактичний шлюб як одну із підстав створення сім'ї, пропонують конкретизувати зміст ч. 2 ст. 21 СК, вказавши в ній, що у ситуаціях, передбачених законом, проживання жінки та чоловіка у фактичному шлюбі є підставою для виникнення у них прав та обов'язків подружжя [10, с. 252; 12, с. 9].

З.В. Ромовська не відносить прийомну сім'ю та дитячий будинок сімейного типу до «інших» підстав створення сім'ї [9, с. 12]. На відміну від В.М. Чернеги, яка відносить до «інших» підстав створення сім'ї проживання жінки та чоловіка однією сім'єю без реєстрації шлюбу; опіку та піклування над дітьми; патронат над дітьми; прийомну сім'ю; дитячий будинок сімейного типу; фактичне прийняття дитини на виховання. Вона зазначає, що однією з проблем дослідження підстав створення сім'ї є відсутність їх наукової класифікації. Тому в основу видового критерію пропонуємо покласти спосіб їх вираження у нормах закону. Внаслідок поділу за вказаним критерієм підстави створення сім'ї можуть бути 1) прямо виражені в законі (шлюб; кровне споріднення; усиновлення); 2) опосередковано виражені в законі (підстави створення сім'ї – проживання жінки та чоловіка однією сім'єю без реєстрації шлюбу (фактичні шлюбні відносини); підстави створення квазісім'ї –

опіка та піклування над дітьми; патронат над дітьми; прийомна сім'я; дитячий будинок сімейного типу; фактичне прийняття дитини на виховання) [12, с. 163].

Висновки. Таким чином, сім'я – це основа нашого суспільства, яка, незважаючи на те, яка підстава сприяє її виникненню, має на меті виховання дітей чи утримання членів сім'ї у сприятливих умовах. Незалежно від того, чи це прийомна сім'я, чи був укладений договір про патронат, мета єдина – виховання повноцінних членів суспільства. З огляду на вищезазначене можемо стверджувати, що до «інших» підстав створення сім'ї належить народження дитини, проживання однією сім'єю, патронат над дітьми, фактичне виховання дитини, релігійний обряд вінчання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Харитонов Є.О. Сім'я як концепт сімейного законодавства./ Є.О. Харитонов. // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – Вип.58. – С.293-301. – // [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2011_58_44
2. Dr. Vécsey Tamás. A Római Jog külső története és institúciói. / Tamás Vécsey Budapest. Franklin-Társulat, 1885. – 622 с.
3. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. Судова практика з питань сімейних стосунків [текст]. Станом на 03.09.2014 р. / Булеца С.Б., Іванов Ю.Ф., Ієвіня О.В. – К. : «Видавничий дім «Професіонал», 2014. – 480 с.
4. Менджул М.В. Надання права на шлюб особам, що не досягли шлюбного віку: окремі проблеми./ М.В. Менджул. // Вісник Вищої ради юстиції. – № 2 (14). – 2013. – С.149–157.
5. Пришляк М.І., Сировой О.І. Підстави створення сім'ї: проблемні питання та шляхи вирішення. / М.І. Пришляк, О.І. Сировой. // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 2009. – №3. – С. 60–68.
6. Шлюб – першооснова сім'ї / Роз'яснення Міністерства юстиції України від 16.12.2011 // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/n0074323-11>
7. Кривенко Ю.В. До можливості визнання релігійного шлюбу. / Ю.В. Кривенко // Університетські наукові записки. – 2013. – 3 (47). – С. 141–145 // [Електронний ресурс]. Режим доступу: file:///C:/Users/Sibilla/Downloads/Unzap_2013_3_22.pdf
8. Сімейне право України: підручник / С.Б. Булеца, В.В. Заборовський, В.Г. Фазикош та ін.; за ред. С.Б. Булеци, В.Г. Фазикоша. – К. : Знання, 2015. – 375 с.
9. Ромовська З.В. Українське сімейне право : підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / З. Ромовська. – К. : Правова єдність, 2009. – 500 с.
10. Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар / [І.В. Жилінкова, В.К. Антошкіна, Н.А. Дьячкова, В.Ю. Москалюк, Я.В. Новохатська]; за ред. І.В. Жилінкової. – Х. : Ксилон, 2008. – 855 с.
11. Сімейне право: підручник / за заг. ред.. В.А. Кройтора та В.Ю. Євко; МВС України, Харків. Нац.ун-т внутр. справ. – Харків, 2016. – 512 с.
12. Чернега В.М. Відповідність підстав створення сім'ї моральним засадам суспільства// Право. Серія 18. – Економіка і право. – Вип. 26. – 2014. – С. 162–166 // [Електронний ресурс]. Режим доступу: [file:///C:/Users/Sibilla/Downloads/Nchnpu_018_2014_26_26%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Sibilla/Downloads/Nchnpu_018_2014_26_26%20(1).pdf)